

Erpenbeck: 'Het beste aan de DDR was de hoop'

Interview

Boeken - 28 november 2022 - Auteur: Paul Kerssemakers

In 'Kairos' vertelt Jenny Erpenbeck (1967) het liefdesverhaal van twee mensen in Oost-Berlijn tijdens de ondergang van de DDR. De Berlijnse schrijfster gaf vorige week een lezing in Utrecht en sprak na afloop met Duitslandweb.

Centraal in Erpenbecks roman staat de relatie tussen schrijver Hans, een getrouwde man van in de vijftig, en de negentienjarige studente Katharina. De twee ontmoeten elkaar drie jaar voor de val van de Muur bij toeval in Oost-Berlijn en raken op slag verliefd. De titel van het boek, 'Kairos', is het oud-Griekse woord voor 'een gelukkig ogenblik dat nooit meer terugkomt', legt Erpenbeck uit. De roman schetst hoe de relatie tussen Katharina en Hans steeds ongezonder wordt naarmate het einde van de DDR nadert en hoe verschillende generaties met de ondergang van het Oost-Duitse systeem omgaan.

Jenny Erpenbeck, die zelf in Oost-Berlijn is opgegroeid, vindt het nog altijd de moeite waard erover na te denken waarom de DDR op een mislukking is uitgelopen. Dat heeft haar na de val van de Muur er ook toe aangezet om te gaan schrijven. Ze wil met haar roman 'Kairos' laten zien dat de mensen in Oost-Duitsland ook heel normale levens leidden: "We gingen naar concerten toe, leerden Grieks en Latijn en maakten grappen over de Stasi." Deze ervaringen behoren net zo goed tot de DDR-geschiedenis en die wilde de schrijfster daarom vastleggen: "Ik schrijf een boek als museum van mijn herinneringen."

'Kairos' van Jenny Erpenbeck is in augustus 2021 verschenen bij [Penguin Verlag](#). Critici prezen de roman alom. Het boek werd dit jaar met de [Uwe-Johnson-prijs](#) bekroond. De Nederlandse vertaling van Elly Schippers verschijnt binnenkort.

In januari 1990 besepte Erpenbeck dat het Oost-Duitse systeem niet lang meer stand zou houden. Vanaf dat moment begon de schrijfster verpakkingen van typische DDR-producten te verzamelen. Puur bedoeld om de herinneringen aan haar jeugd jaren in Oost-Duitsland in leven te houden. Deze verzameling noemt ze lachend haar "museum".

‘Ik schrijf een boek als museum van mijn herinneringen’

De museum-metafoor is een terugkerend thema. Erpenbeck is gefascineerd door de vraag wanneer dingen in een museum belanden: “Iets komt pas in het museum terecht, wanneer het in de echte wereld niet meer wordt gebruikt.” Dat is volgens haar een grijs gebied. De schrijfster legt de link met de opheffing van de DDR: “Van de ene op de andere dag kwamen de spullen die wij in de DDR dagelijks gebruikten als museummateriaal in aanmerking. Dat was een gek gebeuren.” De Duitse eenwording noemt Erpenbeck een bevreemdende ervaring: “Het is bizar om mee te maken dat het systeem waarin je bent opgegroeid in één klap wordt afgeschaft. Wij, Oost-Duitsers, moesten alles opnieuw leren.”

“Haast niemand verlangt naar de DDR terug zoals die was. Toch kun je bepaalde dingen uit de DDR missen, niet per se omdat die zo goed waren, maar omdat je daar nu eenmaal je hele leven aan gewend was.” Erpenbeck vond de DDR-maatschappij alleszins voor verbetering vatbaar, maar het opgroeien in de communistische staat kende niet alleen maar slechte kanten: “Alles werd centraal geregeld, we hoefden nooit over geld na te denken en konden gratis studeren. Het beste aan de DDR was de hoop, die hadden we na de *Wende* graag terug gehad.”

‘West-Duitsers willen Oost-Duitsland niet in de woonkamer hebben’

In de manier waarop DDR-literatuur wordt ontvangen, merkt Erpenbeck duidelijke verschillen tussen West- en Oost-Duitsland: “De mensen in het oosten zijn telkens erg blij wanneer een nieuw boek over hun voormalige land verschijnt. In het westen heb ik soms het gevoel dat een meerderheid van de mensen denkt: daar heb je de zoveelste Oost-Duitse auteur die een boek heeft geschreven over alles wat slecht was in de DDR.” Bij lezingen in het westen wordt ‘Kairos’ dan ook veel minder goed verkocht. Erpenbecks verklaring: “West-Duitsers willen Oost-Duitsland niet in de woonkamer hebben.”

Jenny Erpenbeck bezocht de Universiteit Utrecht op 23 november op uitnodiging van [Stichting C+K](#). Deze culturele stichting nodigt jaarlijks vier Duitstalige auteurs uit om op boektournee te gaan bij verschillende Nederlandse hogescholen en universiteiten.

Tijdens eerdere lezingen in Nederland heeft de schrijfster gemerkt dat hier de waarneming van de DDR anders is dan in het westen van Duitsland: “Over het algemeen hebben de Nederlandse lezers meer begrip voor de situatie van de mensen in de DDR dan de West-Duitse lezers, die voelen zich vaak ietwat aangevallen en worstelen – ondanks dat ze daar zelf niet voor verantwoordelijk

zijn - met het schuldgevoel dat na de val van de Muur veel instanties in Oost-Duitsland werden opgeheven. Daar hebben Nederlanders natuurlijk geen last van.”

‘Wij zullen bijvoorbeeld Kohl of Merkel niet zo gauw onze kanselier noemen’

Tot op de dag van vandaag voelt haar generatie zich niet écht Duits, vertelt Erpenbeck. “Wij zullen bijvoorbeeld Kohl of Merkel niet zo gauw onze kanselier noemen.” Bovendien schamen nog steeds veel mensen zich voor hun Oost-Duitse roots: “Sommige Oost-Duitsers die na de val van de Muur naar het westen zijn verhuisd, komen er nooit voor uit dat ze uit de voormalige DDR afkomstig zijn.”

Over de vraag welke les Erpenbeck hoopt dat de lezers uit ‘Kairos’ trekken, moet de schrijfster lang nadenken. Uiteindelijk antwoordt ze: “Ik hoop - en dat heeft eigenlijk niets met de DDR te maken - dat het boek met name jongeren gevoelig maakt voor manipulatietechnieken die mannen - en natuurlijk ook vrouwen - gebruiken, zodat bij *Psychoterror* (geestelijk geweld) hun alarmbellen direct gaan rinkelen.” Dan blijft het even stil. Ten slotte zegt Erpenbeck: “En ik hoop dat het boek leert waakzaam te zijn. Zodat je het onmiddellijk door hebt wanneer politieke structuren ontstaan waarbij leugens worden gebruikt om aan de macht te blijven, en dat je dán de moed hebt om verandering te eisen. Dat is vooral in het nieuwe-kleren-van-de-keizer-tijdperk van groot belang.”

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:

<https://duitslandinstituut.nl/artikel/52272/erpenbeck-het-beste-aan-de-ddr-was-de-hoop>